

Ἡ δυναμὴ ηλεκτρικῆ αὐτῆ μηχανῆ τοῦ Gramme ἦν μία τῶν ἀρίστων ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐν Παριείοις διεθεστῇ ἐκθέσει τοῦ ἡλεκτροπυλῶ ἐκτεθειμένων, βραβευθεῖσα οὐ μόνον ὑπὸ τῆς Ἀκαδημείας τῶν Ἐπιστημῶν κατὰ τὴν ἀπονομὴν τοῦ μεγάλου βραβείου τῆς ἡλεκτρικῆς τοῦ ἐπικληθέντος Βόλτα, πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός, ἀλλὰ καὶ ἤδη τυχοῦσα Διπλώματος Τιμῆς κατὰ τὴν διεθνή Ἐκθεσιν. Ἦδη γνωσθείσης τῆς πηγῆς ταύτης, ἥτις διὰ κινήσεως μόνον δυνάμειος παρέχει ἡμῖν ἄφθονον ποσότητα ἡλεκτρικῆς ἐν σχετικῶς μικροτέρῃ διαπάνῃ τῆς δι' ἡλεκτρικῆς στήλης ἀπαιτουμένης, ἐρευνήσωμεν τὰς ἐφαρμογὰς αὐτῆς.

Τ. Α. Ἀργυρόπουλος.

Ο ΠΥΡΓΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΕΝ ΑΝΔΡΩ

Μεταξὺ τῶν ζητημάτων τῶν σπουδαιότερων διὰ τὸν ἐρευνῶντα τὰ κατὰ τὰς νήσους, καὶ μάλιστα ἐκεῖνας, ἐν αἷς ἐλάχιστοι περισσώθησαν διαφόρων χρόνων ἔχνη οἰκοδομημάτων παρουσιάζεται καὶ τὸ τῆς κατὰ διαφόρους χρόνους καταστάσεως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς θέσεως αὐτῆς καὶ ἀναπτύξεως, καὶ ἐν γένει τῆς κατὰ χρόνους διακρίσεως τῶν λειψάνων τῆς τέχνης ταύτης. Ἡ ἐρήμωσις ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν νήσων κτιρίων, αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐπεληθοῦσαι καταστροφαὶ καὶ οἱ ταύτας προκαλοῦντες συνεισμοὶ μετέβηλον ἀληθῶς κατ' ὁλοκληρίαν τὴν ὄψιν πολλῶν μερῶν, κατέστησαν δυσδιάκριτον λίαν τὴν πρώτην αὐτῶν κατάστασιν, τὴν πρώτην πολλῶν κτιρίων προέλευσιν. Ἐν τούτοις ὁσηνδῆποτε μεταλλαγὴν ἂν ὑπέστησαν αἱ οἰκοδομαὶ, τὰ τεῖχη κ. τ. τ. εἶνε ἀδύνακτον νὰ μὴ ὑπάρχῃ πάντοτε διὰ τὸν γενομενὸν ὀφθαλμὸν γνώρισμά τι ἱκανὸν νὰ καταδείξῃ τὴν ἀρχικὴν προέλευσιν, σημεῖον ἐλάχιστον πολλάκις σφρόδιστον τοποθετοῦν ὁσηνδῆποτε μνημεῖον μεθ' ὅλην τὴν μετακρίσιν, ἣν περιέβηκεν αὐτὸ ἢ τῶν χρόνων πέρροδος, ἢ ἐπίδρασις τῆς περιόδου, κατ' ἣν διεσκευάσθη, ἀλλὰ καὶ πολλάκις αἰτίαι ἀποξέσονται τὸ πικριότερον ἐνδύμα ἢ καὶ μίμησιν πολλάκις ἐκείνου ἀνακαμψάνουσαι, ἐξ ἧς πολλὰ προήλθον ἐν τῇ διαγνώσει σφάλματα. Ἐν ἄλλοις λόγοις καὶ ἐπὶ τῶν νήσων μεθ' ὅλας τὰς προμνημανευθείσας δυσχερεῖας ἔχομεν σφοδρὰ χαρακτηριστικὰ εἰς διάκρισιν τῶν χρόνων τῶν προϊόντων τῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Καὶ ὁμῶς ὑπάρχουσι σημεῖα τινὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν νήσων, ἅτινα μὴ ἐξετασθέντα ἐπακριβῶς ἀκόμη καὶ σήμερον ἐκτρέπονται λίαν ἐσφαλμένως, εἰς ἄλλους χρόνους ἀποδιδόμενων κτιρίων προφανῶς φερόντων χαρακτῆρα ὅλως διάφορον τῆς εἰς ἣν ἀνάγονται ἐποχῆς. Φοιῶντα π. χ. τὰ γνωστά ἐν τισὶ τῶν νήσων, ἐν Ἀνδρῶ ἰδίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν πύργων, ὧν ὁ πύ-

λαιότερος μόλις εἰς τὸ τέλος τῆς προπαρελθούσης ἀνάγεται ἑκατονταετηρίδος καὶ ἄτινα ὁμῶς γενικῶς θεωροῦνται ὡς μεσαιωνικὰ κτίσματα καὶ ὡς τοιαῦτα ἀναφέρονται, ἐν ᾧ δὲν εἶνε ἄλλο τι ἢ κατοικήσι τῶν ἰσχυροτέρων καὶ εὐπορωτέρων κατοίκων τῶν νήτων χρησιμεύουσαι ὡς κρησφύγετα καὶ διὰ τοὺς λοιποὺς περιόικους κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τὰς συχνὰς τὰς ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις τῶν πλημμυρούντων τὸ Αἰγαῖον περικτῶν. Ἰδιὸν χαρακτηριστικὸν τῶν οἰκημάτων τούτων (διότι εἶνε ἀπλᾶ κατοικήσι μὴ φέρουσαι τρόπον οἰκοδομικῆς ἰδικίτερον ἢ διάφορον τῶν ἄλλων οἰκιῶν) εἶνε ἡ γθχυκλότης τῶν θυρῶν καὶ θυρῶν καὶ ἡ ὑπὲρ τούτας ἐν εἶδει ἀντηρίδος ἐξοχὴ ἢ καλύπτουσα ὁπὴν ἀφ' ἧς ὑπερήμπιζον οἱ ἐν τῷ οἰκήματι τὴν εἴσοδον ἀμυνόμενοι εἴτε δι' ὀπλων, εἴτε δι' ἐπιχύσεως ζέοντος ἐλκίου, ἢ ὕδατος, ὡς ἡ παράδοσις φέρει.

Ἐνεκὰ τῆς ἐσφαλμένης κατὰ χρόνους τοποθετήσεως τῶν οἰκημάτων τούτων, ἀνάγκη προῆλθε νὰ τοποθετηθῶσι, νὰ πομπικρυνθῶσι τῆς ἀρμοζούσης αὐταῖς θέσεως ἕτεραι οἰκοδομικὴ ἀληθῶς φέρουσαι τὸν τύπον τῆς κατὰ τὸν Μεσαιωνικὴν ἐργασίας, καὶ γὰρ θεωρηθῶσιν ὡς ἀνήκουσαι εἰς χρόνους πολλῷ παλαιότερους, τοὺς ἐλληνικοὺς, πρὸς οὓς οὐδεμίαν σχέσιν οὔτε κατὰ τὴν κατασκευὴν, οὔτε κατὰ τὸν σκοπὸν φαίνονται ἔχουσαι, πολλάκις δ' ὠκοδομημέναι ἐπὶ τόπων ὅπου οὐδ' ἔχνοι ἐφάνη ἀρχαίου συνοικισμού, ἔτι δ' οὐδὲ ἐνδιαιφέρουσα διὰ τοὺς ἀρχαίους οὕτως ἦν θέσις ὥστε νὰ λάβωσιν ἀνάγκην τοιούτων κτιρίων, ἐν ᾧ πολλὰ τὰ κινήσαντα τὴν κατοχὴν τῶν τόπων τούτων καὶ τὴν ἀνίδρυσιν τοιούτων οἰκοδομῶν κατὰ τὸν Μεσαιωνικόν, εἰς ὃν καὶ μόνον πρέπει νὰ νυχθῶσιν ἀφ' οὗ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, τοὺς ἐγγύς ἡμῶν μάλιστα, δὲν ἦσαν εἰς κατάστασιν οἱ κάτοικοι νὰ οἰκοδομῶσι τοιαῦτα κτίρια, ὡς δεικνύουσιν αἱ προαναφερθεῖσαι οἰκοδομικαί, οἱ πύργοι, οἱ καὶ σήμερον διατηροῦντες τὰ ὀνόματά τῶν πρώτων κτητόρων.

Ἐν τοῖς εἰς ἐλληνικοὺς χρόνους ἀνυχομένοις κτιρίοις εἰσὶ καὶ οἱ ἐπὶ τῆς νήσου Σίφνου πύργοι, περὶ ὧν κατωτέρω ἐν ἐκτάτει, οἵτινες ἐκ πολλῶν χαρακτηριστικῶν δὲν δύνανται νὰ ὑπερβῶσι τὸν Μεσαιωνικόν· εἶνε προφανῶς κτίρια ἀνιδριθέντα ὑπὸ τῶν κατόχων τῆς νήσου εἰς φρούρησιν μὲν αὐτῆς, σύνδεσιν δὲ συνεννόσεως ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον, ὡς ἡ τε θέσις αὐτῶν ἢ πρὸς ἀλλήλους καὶ ὁ ἀριθμὸς δεικνύει. Αὐστυχῶς ὀλίγα μέρη καὶ τὰ κατώτατα αὐτῶν σώζονται, πλὴν καὶ ἐκ τούτων ἱκανὰ δύναται τις νὰ παρῇ ἢ εἰς σύγκρισιν πρὸς ἑτέρους ἀλλαχοῦ ὑπάρχοντας, ὀλιγίστους ὁμῶς (διότι σημειωτέον ὅτι περὶ τούτου μόνον ἐπὶ τῆς Σίφνου πλεῖστοι διατηρήθησαν· ἡρίθμησα δ' ἐπ' αὐτῆς περὶ τοὺς εἴκοσιν ἤδη ἐν ἐρείπιοις).

Ὁμοίως κατὰ τὰς διαστάσεις τοῖς τελευταίοις τούτοις κτιρίοις, καὶ κατὰ τὴν κατασκευὴν, καὶ κατὰ τὸν σκοπὸν, ὡς πιστεύω ἐξῆς ὅτι θὰ δείξω, ἀλλὰ εἰς πολλῷ μείζον ὕψος διατηρούμενος εἶνε ὁ ἐν Ἀνδρῶ πύργος

τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐπικαλούμενος, περὶ οὗ ταῦτα ὑπόκειται, ὁμοιότατα δὲ καὶ τὰ λείψανα ἐτέρου τοιούτου ἐν θέσει Ξυλοκαρῦδα ἐν τῇ ἀπὸ Γαυρείου εἰς Μπατσί ὁδῷ. Καὶ ἐκεῖνος μὲν καὶ ὑπὸ τοῦ Ross καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Α. Μηλιαράκη θεωρεῖται ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς, τὸ δὲ τελευταῖον κτίσμα ἐν ταῖς αἰμασιαῖς καταλέγεται. Κατὰ πόταν ὁμῶς ταῦτα ἀμρότερα ἀληθείας ἔχονται ἐκ τῆς ἐξῆς ἐρεύνης δειχθήσεται.

Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος πύργος ἔχει τὴν ὀνομασίαν ἀπὸ τῆς ἐπὶ τῶν ἀντικρὺ καὶ πρὸς Α. κλιτύων τοῦ ὄρους κώμης τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ἔχει σχῆμα κυλινδρικόν, τοῦ κυλίνδρου μειουμένου ἐπαισθητῶς κατὰ τὸ κάτω ἥμισυ. Αἱ κατώτατοι δρόμοι τοῦ κτιρίου, περὶ τοὺς δέκα τὸν ἀριθμὸν εἶνε ὠκοδομημένοι ἐξ ὀγκωδεδτέρων λίθων, τὴν ἐπιφάνειαν ἡμελημένων τὰς δ' ἀρμογὰς κατειργασμένων καὶ οἷχι ἀργῶν (ὡς λέγεται ἐν τοῖς Μηλιαράκη 117), ἀφ' οὗ μάλιστα λέγεται κατωτέρω ὅτι ἔχουσι τὴν ἄνω καὶ κάτω ἐπιφάνειαν ὁμαλὴν, οὐχὶ ὅμως ἐκ φύσεως ὡς πιστεύει ὁ κύριος Μηλιαράκης, ἀλλ' ἐκ τέχνης ὡς δύναται τις νὰ εἶδῃ ἐν τῇ διακρίσει τῆς γλυφῆς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ταύτης. Ἡ κατὰ τὰ πλάγια τομὴ τῶν λίθων δὲν εἶνε κάθετος ἀλλὰ συνήθως κεκλιμένη δὲν εἶνε δὲ καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῆς Πελασγικῆς οἰκοδομικῆς, ὡς λέγει ὁ κ. Μηλιαράκης, διότι τότε δὲν θὰ ἦσαν τόσοι καλῶς εἰργασμένοι ἐκεῖ οἱ λίθοι· μᾶλλον δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἐνισχυοῦ διορθ. τὰ πολυγωνικὰ τειχεῖα ἀλλὰ πολὺ μεμικρυσμένα οὐχὶ δὲ καὶ Πελασγικὴν οἰκοδομικὴν ἦτις πᾶν ἄλλο εἶνε ἢ τοῦτο.

Ἀπὸ τοῦ δεκάτου καὶ ἐξῆς ὁμοῦ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια καθίσταται ὁμαλωτέρη, κατὰ τὰ πλάγια τεμνομένων ἔτι οὐχὶ καθέτως τῶν λίθων.

Ἐν τῶν περιεργωτέρων μερῶν τοῦ κτιρίου εἶνε ἡ θύρα, ἥτις μετὰ καὶ τῶν ἄλλων χαρακτηρηστικῶν δύναται νὰ χρησιμεύτῃ εἰς κάλλιστον ὀριστημὸν τῶν τῆς προελεύσεως χρόνων. Εἶνε χθαμαλὴ, μόλις ἐνὸς μέτρου καὶ τριᾶκοντα ἐκατοστῶν, πολὺ ὁμῶς διαφέρει, ἢ μᾶλλον οὐδὲν δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς τὴν τῶν Μυκηνῶν, πρὸς ἣν παρὰβάλλει τούτην ὁ κ. Μηλιαράκης· διότι εἶνε ὅλως τετραγωνικὴ μὴ ἔχουσα τὴν πρὸς μικρὰν σύγκλινσιν τῶν παρὰστάδων καὶ οὐχὶ παραστατῶν ὡς πρὸς τῷ αὐτῷ φέρεται.

Ὁ μετὰ τὴν θύραν κυκλικὸς θάλαμος καλύπτεται ἀνωθεν διὰ πλακῶν προερχομένων ἐκ τῆς ἡρέμης καμπυλώσεως τοῦ περίξ τοίχου ἥτις συνεχίζεται δι' ἐπίσης καμπύλων περικτέρω πλακῶν. Πολὺ μέρος τῆς στέγης κατέπεσεν ἤδη, μετὰ δὲ τῶν κατὰκειμένων τεμαχίων εἰσὶ τινὰ φέροντα ἐπειργασμένον τέμαχος κυκλοειδοῦς στομίου, ὥστε φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρχον πλάκες εἰς τὸ μέσον τοῦ θόλου ἀλλ' ὅτι ἀφίετο ἀνοιχτὸν τὸ μέρος ἐκεῖνο χάριν τοῦ ἀνωθεν φωτός· καὶ ἡ ἀνάβασις δὲ ἐκεῖθεν θὰ ἐτελεῖτο εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ πύργου, ἀδυνάτου ἀποδεικνυομένης τῆς ἀνόδου τῆς διὰ τῆς ὁπῆς τῆς ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου ὑπαρχούσης.

Αἱ δύο ἐνθεν καὶ ἐνθεν τῆς θύρας στενόμακροι ὀπαὶ αἱ ἔσωθεν ἀποκλί-

νοντα εἰς πυρκαῖδα τὰ χεῖλη ἔχουσιν εἰς οὐδὲν ἄλλο ἢ εἰς ὑπεράσπισιν τῆς εἰσόδου ἐχρησίμευον, ὡς καὶ τὸ σχῆμα καὶ ἡ θέσις αὐτῶν δεικνύει· δὲν ἠδύναντο δὲ νὰ χρησιμεύωσιν ὡς φωταγωγοί, διὰ τε τὸ στενὸν αὐτῶν καὶ διότι ἀπεφράσσοντο ἔσωθεν ὡς δεικνύουσιν αἱ αὐλακες αἱ ὑπάρχουσαι ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ἀμφοτέρων τοίχου, τοῦ δὲ ἀριστεροῦ τοίχου ὁ λίθος ἔχει αὐλακὰ διὰ τὴν σύγκλινσιν τοῦ ἔσωθεν τιθεμένου οὐράγματος. Αἱ τοιαῦται ὑπερασπιστικαὶ θυρίδες (πολεμίστραις), οὐδόλως βεβαίως διευκολύνουσι χρῆσιν τόξων, ὅπερ εἰς ἰσχυρὴ καὶ ἀσφαλῆς λόγος τῆς ὑποστηρίξεως τῆς γνώμης ὅτι ὁ πύργος δὲν εἶνε ἀρχαῖος Ἑλληνικός. Ὅτι δ' αἱ θυρίδες αὗται ἐχρησίμευον εἰς ὑπεράσπισιν τῆς θύρας ἠδύναντό τις νὰντικρούσῃ κάλλιστα λέγων ὅτι κεῖνται πολὺ ὑπὲρ τὸ ἔδαφος, οὕτως ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸς ὁ διαχειρισμὸς ὅπλου· ἀλλὰ καὶ τοῦτου εὖρον θεορπεῖαν ἀρίστην. Διότι φαίνεται ὅτι εὐθὺς ἔσωθεν ὑπὲρ τὴν θύραν ὑπῆρχε κατασκευασμένος ἐξώστης ἐπ' οὗ οἱ ὀπλίται ἀνέβαινον, ὡς σαφέστατα καὶ ἀκατέργαστος ὑπὲρ τὴν θύραν ἔσωθεν γραμμὴ δεικνύει καὶ τέσσαρες εἰς ὑποδοχὴν τῶν δοκῶν τούτου κατὰ τὰὐτὸ ὀπλί, δύο ἐπιμήκεις ὑπὲρ τὰς δύο γωνίας τῆς θύρας, καὶ δύο ὑπὸ τὰς θυρίδας τὰς ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς θύρας τετράγωνοι, ἐπὶ τῆς αὐτῆς σειρᾶς, ἐν συμμέτρῳ ἀποστάσει καὶ ἰκανῶς εἰς βάθος ἐν τῷ τοίχῳ χωροῦσιν. Ἐκ τῶν δύο θυρίδων στενωτέρᾳ ἔσωθεν ἡ δεξιὰ τῷ ἐξίοντι πλατυτέρα δ' ἡ ἀριστερά.

Ὑπὲρ τὴν γομφαλὴν τοῦ πύργου θύραν καὶ διὰ τοῦ πάχους τοῦ ὑπερθύρου αὐτῆς διήκει ὑπὲρ λίαν στενὴ, ὀρθογωνίου πρίσματος σχῆμα ἔχουσα, ἀκολουθοῦσα ὅλον τὸ πλάτος τοῦ ὀρόφου τοῦ θαλάτου. Τὸ ἀνοιγμὰ ἀπετέλεσθη μεῖζον ἢ ἀρχικῶς ἦν πρὸς τὰ κάτω κατὰστραφέν καὶ διὰ τοῦτο δύναται νῦν, μετὰ δυσκολίαν ὅμως, νὰ χωρήσῃ σῶμα ἀνθρώπου· ἀρχικῶς ὅμως πέποιθε ὅτι τοῦτο ἦν ἀδύνατον, ὡς δεικνύει τὸ εὐθὺς ὑπεράνω πλάτος δι' οὗ ἀδύνατον νὰ διέλθῃ ἄνθρωπος μετ' εὐκολίας. Παράδοξον δ' ὅλως ὅλ' ἦτο τοιοῦτο κτίριον νὰ ἔχῃ μοναδικὴν τὴν δι' ἀνκρηχῆσεως εἴσοδον καὶ ἀνκρηχῆσεως οὕτω κινδυνώδους. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν πρὸς στιγμὴν μόνον ὅτι τοιαύτη ἦτο ἡ ἀνοδος, τοιαύτη ὑπηγορεύθη τῷ ἀρχιτέκτονι ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν τοῦ πύργου, ἰδὼν ἔχομεν καὶ ἄλλον λόγον δι' οὗ κατὰδεικνύεται ὅτι ὁ πύργος δὲν εἶνε ἀρχαῖος Ἑλληνικός. Ἐὰν ἦτο τοιοῦτος ὅλ' εἴχομεν ὅπωςδὴποτε καὶ ἄλλα ἄλλαχού ἀνάλογα κτίρια, τὰ αὐτὰ παράδοξα παρουσιάζοντα κατὰ τὴν εἴσοδον. Οὐδαμοῦ ὅμως παρουσιάζονται τοιαῦτα. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἀλλὰ καὶ ὅλως τοῦναντίον διά τινων σωζομένων ἄλλων κτιρίων ἀποδεικνύονται σαφῶς καὶ οἱ χρόνοι εἰς οὓς ἀνάγεται καὶ ὁ πύργος τοῦ ἀγίου Πέτρου καὶ ὁ λόγος τῆς ὑπὲρ τὴν θύραν ὀπλῆς. Τοιοῦτο κτίσμα ἡ τρίτη μεγάλη πύλη τοῦ φρουρίου τοῦ Ἀκροκορίνθου. Τὸ φρούριον ἐκεῖνο φαίνεται πῶς νεώτερον τοῦ Πύργου τοῦ ὑπ' ἐξέτασιν, ὅπωςδὴποτε ἀνάγεται εἰς τοὺς πρώτους τῆς Ἑνετοκρα-

τίνας χρόνους ἡ πύλη αὐτοῦ ἡ ἄνω σημειωθείτα, ὑψηλὴ ἀρκούντως κατεσκευασμένη φέρεται ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου ἱκανῶς πλατεῖαν ἐντομὴν φθάνουσιν εἰς οἶκημα ὑπὲρ τὸ ὑπερθύρον. Ὁ σκοπὸς τῆς ἐντομῆς ταύτης ἀεστέρας λίαν καὶ ἐπὶ τῶν ἐνθεν καὶ ἐνθεν περυστάδων τῆς πύλης φερόμενης κατὰδὲλος ἐκ τοῦ τελευταίου μάλιστα γίνεται ὅτι ἦτο κατεσκευασμένη διὰ τὴν ἀνέλκυσιν καὶ κατὰπτωσιν τῆς ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω καταπιπτούσης θύρας. Ὁμοίωται λοιπὸν πρὸς ταύτην εἶνε κατεσκευασμένη καὶ ἡ τοῦ πύργου τοῦ ἁγίου Πέτρου, ἐχρησίμευε δὲ πρὸς τὸ αὐτὸ τοῦτο, ὡς ἀποδεικνύει καὶ ἡ ἑλλειψίς παντὸς ἔχους ὑπάρξεως θυρώματος, ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν θυρίδων τῶν ἐνθεν καὶ ἐνθεν τῆς θύρας περυστηρήσαμεν ἤδη ἄνωτέρω ταῦτα.

Ἐκτὸς τούτων ἐντὸς τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου καὶ κατὰ τὰς δύο ἀντικρὺ τῷ εἰσιόντι γωνίας ὑπάρχουσιν ἐξοχαὶ πληροῦται τὰς γωνίας ἀνὰ τρεῖς εἰς σύμμετρον ἀπ' ἀλλήλων ἀπόμεναι μὴ φθάνουσαι ὅμως οὐδὲ τὸ ἡμισυ τοῦ ὕψους τοῦ ἀνοίγματος. Αἱ ἐξοχαὶ αὗται ὡς κεῖνται ἐχρησίμευσαν βεβίως εἰς ὑποστήριξιν τοῦ ἀνκυρωμένου θυρώματος, τιθεμένου πλαγίως ἐπὶ μιᾶς τῶν τριῶν τούτων. Ἡ κατασκευὴ αὐτῶν δὲν ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ἐχρησίμευσαν εἰς ἀνοδὸν, πολλῷ δ' ἦττον ἡ θέσις καὶ ἡ ἀπὸ τούτων μέχρι τοῦ ἄνω χείλους τοῦ ἀνοίγματος ἀριεμένη ἀπόστασις. Ὡστε αἱ ἐξοχαὶ αὗται ἔρχονται εἰς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης ὅτι τὸ ἀνοίγμα οὐχὶ ὡς δίοδος, ἀλλὰ πρὸς ἀνέλκυσιν τῆς θύρας καὶ τὰν ἀπάλιν ἐχρησίμευσαν. Οὕτω δ' ἀποκλειομένης ἐντεῦθεν τῆς ἀνόδου ἀπομένει ἡ ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ θόλου ἀνοίγματος, ὅπερ περυστέχθημεν, ἥτις θὰ ἦτο ξυλίνη καὶ δυναμένη δι' ἀνελκύσεως νὰ διακόψῃ πᾶσαν πρὸς τὸ κάτω μέρος συγκοινωνίαν.

Μετὰ τὸ θολωτὸν οἶκημα καὶ ὑπὲρ αὐτὸ φαίνεται μονομερὴς μέχρι τοῦ ἀνωτάτου ὕψους αὐτοῦ ὁ πύργος, περίξ ὑπὸ ἐλικοειδοῦς περιβελλόμενος κλίμακος σχηματιζομένης ὑπὸ μεγίστων ἀπὸ τοῦ τοίχου προεξέχοντων λίθων, ἀπὸ διαστήματος δ' εἰς διάστημα φαίνονται ἔχνη ὑπάρξεως διαχωρισμάτων ἢ ὀρόφων ὧν ἑπτὰ διακρίνονται.

Εὐθὺς ὑπὲρ τὴν θύραν ἐν τῷ δευτέρῳ ὀρόφῳ ὑπάρχει θυρὶς ἱκανῶς μεγάλη, ἐκτισμένη ὅπως καὶ ἡ θύρα τοῦ πρώτου διαμερίσματος, ἐγγὺς δὲ ταύτης, ἀριστερᾷ τῷ ὀρῶντι, ὑπάρχει ἀνοίγμα τῶν στενομάκρων οἱα τὰ ἐνθεν καὶ ἐνθεν τῆς θύρας ὑπὲρ δὲ τὴν μεγάλην θυρίδα ὑπάρχει ἑτέρα μικρότερα καὶ στενωτέρα, ὑπὲρ τὴν ὁποίαν ἄλλη μεγάλη ὡς ἡ πρώτη περίπου φέρουσα δεξιᾷ τῷ ὀρῶντι ἀπὸ τῆς περυστάδος καὶ οὐχὶ τοῦ παραστάτου προεξέχουσιν πλάκα. Παρὰ τὴν θυρίδα ταύτην καὶ ὀλίγον πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὡς πρὸς τὸν ὀρῶντα ὑπάρχει ἑτέρα τετραγωνικὴ θυρὶς μικρότερα τῆς προηγουμένης. Ὑπὲρ ταύτην ἀνωτάτη πικρὴν κεῖται μεγάλη θυρὶς πλατυτέρα καὶ ὑψηλοτέρα τῆς προηγουμένης διατηροῦσα ἀριστερᾷ

τῶ δρῶντι, λείψανα ἐξεχούσης πλακῶς, ἐξ οὗ δαίνονται ὅτι ἀδιάφορος ἦτο ἡ θέσις τῶν προεξεχουσῶν πλακῶν, εἴτε πρὸς τὰ δεξιὰ ὡς ἐν τῇ πρώτῃ, εἴτε πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὡς ἐν τῇ δευτέρᾳ φαίνονται, ἐκτὸς πλέον ἐὰν θέλῃ θέλῃ νὰ ἐκλάβῃ τις ἐξαρχὰς τινὰς ἐπὶ τῶν ἀντιθέτων παραστάδων ὡς λείψανα καὶ ἐτέρως προεξεχούσης πλακῶς καὶ κατ' ἀκολουθίαν δεχθῇ ὅτι ἀμφότεραι αἱ παραστάδες ἔφερον τοιαύτας πλάκας.

Ἡ περὶ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ πύργου κλίμαξ, ἣν ἀγνοῶ πόθεν κινούμενος ὁ κ. Μηλιαράκης καλεῖ *ἀρμίστην* (σ. 119), εἰνέ που διακεκομμένη ὑπὸ κατὰπέτοντος ἐνὸς τῶν ἀναδοχμῶν, ἐχρησίμευε δὲ καὶ εἰς ἀνάγκην μέχρι τοῦ ἀνωτάτου τοῦ πύργου ἄκρου καὶ εἰς συγκοινωνίαν τῶν διαφόρων τοῦ πύργου διαμερισμάτων. Τὰ διαμερίσματα ταῦτα καὶ ἡ κλίμαξ κατ' ἀκολουθίαν ἐδέχοντο τὸ φῶς εὐθὺ ἀπὸ τῶν σημειωθεισῶν ἤδη θυρίδων, ἀδιάφορον ἂν πολὺ ἢ ὀλίγον, ὥστε τὰ ἐνισχυοῦ, ἰδίᾳ πρὸς τὸ μέρος τῆς θύρας καθ' ὅλον τὸ ὕψος τοῦ κτιρίου ἀπεντῶντα ἀνοίγμεθα εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐχρησίμευσεν ἢ ἵνα ἐκαίθην ἀπομαχώντι οἱ φρουροὶ ἢ ἀπ' κεκρυμμένοι ἐπισκοπῶσι τὰ ἔξω. Διότι ἀληθῶς δεν εἶνε δυνατόν νὰ ἐξηγηθῇ πῶς ἐπὶ τοῦ ὕψους ἐκείνου ἐσχημάτισαν τόσον στενὰς θυρίδας διὰ τὸ φῶς ἐγγὺς τῶν μειζόνων πρὸς αὐτὸ τοῦτο ὑπάρχουσῶν. Ἐπειτα οἱ ὑποτιθέμενοι οὗτοι φωταγωγοὶ κυρίως πρὸς ἐν μόνον μέρος καίονται, τὸ τῶν θυρίδων καὶ τῆς θύρας, ὅπου δὲν θὰ ἦτον ἀνάγκη τοιούτων, ἀπ' ἐναντίου δὲ τὸ ἀντίθετον μέρος ἐχρηζεν αὐτῶν, καὶ ὁμῶς τοῦτο οὐδεμίαν τοιούτην ὁπὴν φέρει, ἐξ οὗ πασιφανῶς εἰς τι λόγος προστίθεται ὅτι αἱ θυρίδες αὗται αἱ στενόμικτοι, τότεν αἱ ὑψηλότερον κείμεναι ὅσον καὶ αἱ ἐνθεν καὶ ἐνθεν τῆς θύρας εἰς ὑπεράσπιτον τοῦ πύργου ἔστωθεν, ἰδίᾳ δὲ τῆς εἰσόδου, ἥσαν παπονημέναι καὶ οὐχὶ ὡς φωταγωγοί, ὡς παρὰ Μηλιαράκη φέρεται.

Ἐὰν ὁ πύργος ἦτο ἐκτισμένος κατὰ τὴν τελειοτικὴν οἰκοδομικὴν, ὡς ὁ αὐτὸς λέγει (σ. 117), πρὸς τί τότε ὁ δεύτερος ἐσωτερικὸς τοῖχος ὁ ἐκτότον καλῶς κατεργασμένων μικρῶν λίθων συμπληρούστων τὰ ὀπίθεν τῶν μεγάλων συγκείμενος, τοῖχος οὐδαμοῦ τῶν παλαιότερων Ἑλληνικῶν κτιρίων δεικνύμενος, καὶ πῶς τυμβωδίζεται ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ λέγηται ὅτι τὸ κτίριον ἀνέκει εἰς τοιούτην, οἶκον ὁ κ. Μηλιαράκης σημειοῖ ἐποχήν, ὀλίγον δὲ κατωτέρω νὰ προστίθεται (σ. 120) ἀντιρρητικὸν ὅλως πρὸς τὰ προηγούμενα ὡς πρὸς τὴν προέλευσιν τὴν κατὰ χρόνον τοῦ κτιρίου τὸν α'. Ὁ δεύτερος οὗτος τοῖχος, τὰ εἶναι πολλὰ τοῦ κατεργασμένου ἐκτίσθη βεβαίως ὅπως καταστῇ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ πύργου ὁμαλήν, ἀφ' οὗ δὲ δὲν ἔμεινε βεβαίως ὁ τοῖχος καὶ ἵνα διακωλῇ τὴν εἰσόδον τοῦ ἀέρου διὰ τῶν κειῶν διαστημάτων, ὡς λέγει ὁ αὐτός, ἀφ' οὗ τοιαῦτα οὐδαμῶς ὑπὸ τῶν ὀγκλώτατα ἡρμοσμένων λίθων δὲν ἀφίνονται κατὰ τὰς λεπτότατας εἰργασμένας ἀρμογάς.

Τὸ ἀνω μέρος τοῦ πύργου δὲν φαίνεται πῶς ἐτετρατίζετο. Λίαν παρὰ-

δοξος δ' ἐφάνη ἡμῖν ἢ ὑπόθεσις ἢ μᾶλλον ἢ γνώμη, ἣν ἐκφέρει ὁ κ. Μηλιαρόκης περὶ τεσσάρων αὐλάκων ἐλαφρότατα εἰργασμένων ἀπὸ τοῦ ἄνω ἄκρου μέχρι τῆς βάσεως τοῦ πύργου· λέγει δηλ. (σ.122) ὅτι αἱ ἀβαθεῖς καὶ λακκοὶ αἱ παρὰ τὸν πύργον λελαξευμέναι ἐχρησίμευον πρὸς γόμφωσιν κτιῶν ὀρθίων δοκῶν ὅπως μὴ μετακινῶνται ἔιθερ καὶ ἐνθερ, ἐφ' ὧν προσηλοῦντο ξύλιναι ἐπάλλξεις καὶ ἑτέρα ἀμεινύρια. » Μᾶλλον ἐξεζητημένη ἐρμηνεία καὶ ἀσύστατος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξευρεθῇ. Φαντάσθητε δι' ὅλου τοῦ ὕψους τοῦ πύργου δοκοὺς, καὶ πρὸς τί; ἵνα εἰς τὸ ἀνώτατον ἄκρον προσκρτηθῶσιν ἐπάλλξεις καὶ κρόσσαι· ὡς εἰ μὴ ἐδύναντο αὗται νὰ στηριχθῶσιν ἐπὶ ὑψηλοτέρου μέρους! Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἦσαν τοιαῦται δοκοὶ ἐν ταῖς αὐλάξι, ποῦ ἐστηρίζοντο αὗται; διότι δὲν εἶναι δυνατόν τὸ χαρὰ γῆν ἀπλῆν σημειοῦν βάθος αὐτῶν νὰ συγκρατήσῃ τοιαύτας δοκοὺς οἷα πρὸς τοῦτο ἐχρησίμευον. Ἀλλ' ἴσως διὰ γόμφων τινῶν ἢ ἡλῶν προσηλοῦντο ἐπὶ τοῦ πύργου αἱ δοκοί· οὐδαμοῦ ὅμως τοιούτων οὐδ' ἔχνη εὐρέθησαν, οὐδ' ὅπαι εἰς ὑποδοχὴν. Ἀντὶ ὅμως νὰ προσφεύγῃ τις εἰς τοιαύτας δυσλήπτους ἐξηγήσεις, διατί νὰ μὴ ἀνεύρῃ ἐπὶ τῶν ταινιῶν ἐκείνων τῶν ἀεσθῶν τὰ τέσσαρα κύρια σημεῖα, ἐφ' ὧν κατὰ τὴν διηγήσιν τοῦ σχεδίου ἐβάσισεν ὁ ἀρχιτέκτων τὴν διαμόρφωσιν τῆς οἰκοδομῆς; Ἐκαστος λίθος ἐπὶ τῶν κυρίων τούτων σημείων πίπτων ἐδέχετο τὴν ἐντομὴν, γνωρίζουμένης δ' ἐκ τούτου τῇ θέσει αὐτοῦ ἐπετίθετο ἐπὶ τοῦ ὁμοίου τοῦ φέροντος τοιχύτην κατὰ ταῦτό, οὕτω δ' ἀποτελοῦντο τὰ τέσσαρα κύρια σημεῖα ἐφ' ἐκάστου δόμου, ἐφ' ἐκάστης σειρᾶς λίθων τοῦ τοίχου τοῦ πύργου· τὰ μετὰ δὲ τῶν τεσσάρων τούτων σημείων εὐκόλως εἶτα συνεπληροῦντο ὑπαρχούσης τῆς ὡς εἴρηται τεθείσης βάσεως. Τοῦτο δ' ὑπεβόηθει βεβαίως ἀεὶ καὶ εἰς τὴν μείωσιν τῆς διαμέτρου τοῦ πύργου, οὕτω δὲ ὑψουμένων τῶν τοίχων αὐτοῦ συνυψοῦντο καὶ τὰ ἀπλᾶ σημεῖα εἰς ταινίαν σχηματισθέντα τέλος διὰ τῆς εἰς ὕψος ἄρσεως τῶν τοίχων. Οὗτος εἶνε ὁ μόνος λόγος τῆς ὑπάρξεως τῶν ταινιῶν τούτων, πάντα δὲ τᾶλλα τὰ περὶ πολιτοκίης καὶ πολεμιστῶν εἰρημέναν ὅλως περιττά, καὶ τοῦτον μᾶλλον ἐπεθυμοῦμεν νὰ ἴδωμεν ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Μηλιαρόκη, ὅστις ἀναφέρει μὲν τοιοῦτό τι, ἀλλ' ὡς ἐν παρόδῳ μετὰ τῶν ἄλλων λόγων (ἀναφέρων ὅτι ἐξελαβεν ἐν ἀρχῇ ὡς σημεῖα τῶν τεχνιτῶν πρὸς συναρμογὴν τῶν λίθων καὶ σχηματισμὸν τοῦ κυλινδρικοῦ σχήματος) οὐς ὅμως λίαν ἐσπευσμένως πάντα, ἰδίᾳ δὲ ἐκεῖνον, δὲν ἐθεωρήσαμεν ἀνωτέρω ὡς ἀληθεύοντα ἐν τῇ περιπτώσει τούτῃ καὶ ἡρμηνεύσαμεν θεωρεῖ ὡς μὴ ἔχοντα λογικὴν βάσιν στηριζομένην ἐπὶ προηγουμένων παρατηρήσεων, ὅπερ πᾶν ἄλλο εἶνε ἢ τὸ ἀληθές, ὡς ἐκ τῶν λεχθέντων ἤδη ἀνωτέρω καταφαίνεται, ὧν καὶ μόνη ἢ ἀπλῆ ἀνάγνωσις καταδεικνύει ὅτι ἐλλειψίς λογικῆς βάσεως ἀληθῶς, ἐφ' ἧς ἡτυγχάζων νὰ ἱκα-

νοποιηθῇ ὁ ἐρευνητὴς διαφαίνεται ἐν τῇ ἐτέρᾳ γνώμῃ τῇ ἀσυστάτῳ ὅλως ἀποδειχθείτη.

Ὁ πύργος ἔπαθεν ὑπὸ τῶν ἀνέμων βλάβην σπουδαίαν πρὸς τὸ ἀνταλικὸν αὐτοῦ μέρος καὶ οὐχὶ εἰς τὴν κατάβορον ἀκτῖνα αὐτοῦ, ὡς ἐν τοῖς Ὑπομνήμασι Μηλικράκη (σ. 122) φέρεται.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀνωτέρω σημειωθέντων πρόδηλον καθίσταται ὅτι τὸ κτίριον δὲν εἶνε ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν ἀλλὰ Μεσαιωνικόν. Περνεβλήθησαν οἱ λόγοι δι' οὓς δεχόμεθα ἀδιστακτως τοῦτο, ἀναγραφέντες τῇδε καθεῖς, δυνάμενοι ὅμως καὶ ἐν σειρᾷ ἐξῆς περατιθέμενοι νὰ καταδείξωσιν εὐσυνωπτότερον τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων. Πρὸ τῆς ἐν σειρᾷ ὅμως ἀναγραφῆς τούτων ἀναγκαῖον κρίνομεν ν' ἀναφέρωμεν καὶ τὸν τελευταῖον δυνάμενον νὰ προστεθῇ τοῖς ἄνω καὶ ἰσχυρότερον λόγον, ἐν ἀρῶμεθα ἐξ ἄλλων ὁμοίων, ὁμοιοτάτων τὴν κατασκευὴν οἰκοδομῶν ἐφ' ἐτέρας νήσου σώζομένων καὶ ἐκ λευκῶν ὁμοίου κτερίου ἀλλαχθεῖ τῆς Ἀνδρου ἐν εὐτελεστάτοις ἐρείπιοις διασωθέντος.

Ἐν Σίρῳ δηλαδή ὑπάρχουσι λευκὰ κτερίων κυλινδρικῶν ποῦ μὲν τελειότερα διασωζόμενα, ποῦ δὲ μέχρις ἐδάφους εἰς τοὺς λίθους ἐξ ὧν συνέκειντο διεσκορπισμένα. Τὰ κτίρια ταῦτα τὰ κυλινδρικὰ εἶνε ὁμοιότατα τῷ πύργῳ τοῦ ἁγίου Πέτρου οἰκοδομημένα, ἔχοντα διάμετρον ἐννέα περίπου μέτρων. Αὐστυχῶς ὅμως καὶ τὰ μᾶλλον διατηρούμενα τούτων ὀλίγα ὑπὲρ τὸ ἔδαφος ὑπεκύπτουσι μέτρα· καὶ ἐν τῷ μικρῷ ὅμως διασωζομένῳ τούτῳ τμήματι διακρίνεται κάλλιστα ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομῆς, ἐφ' ἑνὸς μάλιστα τούτων ἐσιώζετο καὶ μία τῶν ἐσωτερικῶν βαθμίδων ὑπὲρ τὰ χώματα, ὑφ' ὧν καλύπτεται ἔσθθεν ὁ πύργος· ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πύργου παρὰ τὸ χωρίον Ἐξάμπελα διακρίνεται ἡ πύλη αὐτοῦ χθαρμυλὴ πρὸς Δ. ἀποβλέπουσα. Ὑπὲρ τὸ ὑπέρθυρον ταύτης (διότι μέχρι τούτου ταύτη εἶνε κατεστραμμένος ὁ πύργος) φαίνεται τὸ αὐτὸ ἄνοιγμα ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐν Ἀνδρῷ αὐτὸ δὲ τὸ ὑπέρθυρον ἀποτελεῖται ἐξ ἐνὸς λίθου ἀψίδα ὑπὲρ τὴν θύραν ἀποτελοῦντος ἡμικυκλικῆν. Ἀκριβῶς τοῦτο τὸ σχῆμα ἦτο μὲν γνωστὸν τοῖς Ἑλλησιν, οὐχὶ ὅμως καὶ σύνηθες εἰς οἰκοδομῶν πύλας, ἀλλ' εἰς ὀχρεῶν ἐπιστεγάσεις, ὥς ἀνέπτυξαν τελειοποιήσαντες οἱ Ῥωμαῖοι. Τὸ τοξοειδὲς σχῆμα φέρει καὶ κατὰ τὴν ἔξω αὐτοῦ ἐπιφάνειαν ὁ λίθος τοῦ ὑπερθύρου οὕτως ἀποτετμημένος δεξιᾷ τῷ ὀφθαλμῷ, ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὰ ἀριστερὰ εἰσχωρεῖ ἱκανῶς πέραν τοῦ πλάτους τῆς θύρας εἰς τὸν τοῖχον τοῦ πύργου, διὰ τοῦτο ἐντομὴ βρεθεῖς κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ τόξου καὶ ἱκανῶς πλατεῖα δεικνύει τὸ κατ' ἐκεῖνο ὄριον τοῦ ὑπερθύρου. Ἡ καὶ ὅλα ὁμοιότης τῶν δύο πύργων τοὺς αὐτοὺς δεικνύει χρόνους προελεύσεως. Καὶ εἶδομεν ἀρκούντως ἤδη ποῦ πρέπει νὰ ἀναχθῇ ὁ τοῦ ἁγίου Πέτρου, νομίζομεν ὅμως ὅτι διὰ τῆς προσθήκης καὶ ἐνὸς ἐτι ἰσχυροτέρου λόγου μᾶλλον ἀσφαλίζομεν τὴν τοποθέτησιν ταύτην. Τοῦτον δὲ παρέχουσιν ἡμῖν οἱ ἐπὶ τῆς

Σίφνου πύργοι, ὧν δεῦγμα προῦβάλομεν τὸν παρὰ τὰ Ἐξάμπελα ὡς προχειρότερον. Καὶ ἄλλου πύργου ἐν Σίφνῳ σώζεται τὸ κατώτατον μέρος χρησιμεῦον ὡς ἔλως κατὰ τὴν θέσιν τὴν ἀπ' αὐτοῦ ὀνομαζομένην *Καμπαναριό* (ἐγγὺς τῶν ἀγίων Ἀναργύρων ἐν Παληοκήπῳ), διότι διέσωσεν ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους αὐτοῦ μόνον τὴν πύλην ἐξέχουσαν καὶ πρὸς κωδωνοστάσιον τούτου ἕνεκα παρομοισθεῖσαν. Καὶ τούτου τοῦ πύργου ἡ σωζομένη πύλη φέρει ῥυθμὸν τὸν γοτθικὸν διότι ἔχει ἀψίδα οὐχὶ ὑπὸ ἐνὸς μεγάλου τόξου ἀλλ' ὑπὸ δύο συνκντωμένων ἀποτελουμένην· ἐπὶ τῆς συνκντήσεως τῶν τόξων κατεσκευασμένων ἐξ ἐντοπίου πρατίνου σχιστολίθου ὑπάρχει ὡς σφὴν ἀποχωρίζουσα αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ ὡς κλεῖς συνέχουσα τὸ ὅλον τῆς ἀψίδος σφηνοειδὲς τεμάχιον μακροῦ ὀλίγον πρὸ τῆς λοιπῆς ἐπιφανείας προσέχον, ὅπερ ἴσως ἔφερεν ἄλλοτε γλυφὴν τινὰ ἐπὶ τῆς προσόψεως, πλὴν ἤδη οὐδὲν ἄλλο δεικνύει διὰ τῆς ὑπάρξεώς του (ἀποτριβεῖται ὅλως τῆς ἐπιφανείας ὑπὸ τοῦ χρόνου) ἢ ὅτι κτίριον τοιαύτην ποικιλίαν φέρον ἐπὶ τῶν λίθων δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἀναχθῇ εἰς χρόνους Ἑλληνικούς.

Ἄλλος πύργος, ὁ ἐπικαλούμενος Ἀσπρος ἕνεκα τοῦ λίθου ἐξ οὗ εἶνε κατεσκευασμένος, ἔχει περίξ καὶ παρὰ τὴν βύσιν καὶ ἄλλα οἰκήματα ὧν ἡ οἰκοδομία πολὺ τῆς τῶν Ἑλληνικῶν κτιρίων ἀπέχει μεθ' ὅλην τὴν μὴ χρῆσιν ἀμμοκονίας. Ἄλλοι πύργοι κατὰ πρὸς εἰς ἐρείπια δεικνύουσιν ἔτι ἐν τοῖς συντρίμμασιν αὐτῶν πρὸς μὲν τὰ ἔξω καταπεπτωκότας τοὺς μεγάλους τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας λίθους, πρὸς δὲ τὰ ἔσω τοὺς μικροὺς τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν, ὅπως καὶ ἐπὶ τοῦ ἐν Ἀνδρῶ παρατηρήσαμεν.

Ἐπὶ τῆς Σίφνου διατηροῦνται διάφορα διαφόρων παλαιότερων χρόνων κτίρια καὶ ἐν τούτοις οὐδεὶς τῶν πύργων τούτων φέρει χαρακτῆρά τινος τούτων ἢ ὅπωςδῆποτε ὁμοιάζει πῶς πρὸς τινὰ τῶν ἡρειπωμένων παλαιῶν τούτων οἰκοδομῶν αἵτινες σαφῶς φέρουσι τὸν τύπον τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς κατὰ διαφόρους περιόδους ἀπὸ τῶν παλαιωτάτων χρόνων μέχρι τῆς Ῥωμαϊκῆς μορφώσεως τῆς τέχνης.

Καὶ ἡ θέσις δὲ τῶν πύργων τούτων συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ ὅτι ἐκτίσθησαν ἐν χρόνοις καθ' οὓς αἱ νῆσοι, ἔρμκιον τῶν ἀπὸ τῆς Δύσεως κατακτητῶν, ἐδέχθησαν τούτους οἰκήτορας, φροντίσαντας νὰ συντηρηθῶσιν ἐπ' αὐτῶν ὡς πλεῖστον καὶ διὰ τοῦτο ἰδρύσκοντας πολλὰ τὰ προφυλακτικὰ μέσα. Μία τούτων καὶ ἡ Σίφνος, ἥτις εἰς διαφόρους ἐποχὰς πολλοὺς προσείλκυσε εἰς ἔρευναν αὐτῆς ἕνεκα τῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων φημιζομένων μεταλλείων της, διετήρησε μέχρις ἡμῶν τὰ ἔχνη οἰκοδομῶν ἰδρυθεισῶν βεβαίως εἰς προφύλαξιν ἀπὸ παντὸς κινδύνου ἐπιθέσεως διὰ τὰ ὑποτιθέμενα ἔτι πλούσια μεταλλεῖα αὐτῆς. Αἱ οἰκοδομαὶ αὗται εἶνε οἱ μνημονευθέντες πύργοι, ὧν ἡ πληθὺς ἰδίᾳ ἐπὶ μόνῃς ταύτης τῆς νήσου καὶ ἡ διάταξις ἐπιβεβαιῶται μὲν τὰ ῥηθέντα, σημειοῖ δ' ἀκριβῶς καὶ τοὺς χρόνους εἰς οὓς

πρέπει ν' ἀνχθῶσι πάντα τὰ τοιούτου εἶδους κτίρια ἐν οἷς καὶ ὁ ἐν Ἀνδρῶ πύργος τοῦ ἁγίου Πέτρου.

Ὅτι δ' ἡ διάταξις τῶν ἐπὶ τῆς Σίφνου πύργων συνετέλει εἰς προφύλαξιν ἀπὸ πάσης κίβδηδης ἐπιθέσεως ἀπλῆ περικτήρησις τῶν τόπων τῆς ιδρύσεως αὐτῶν ἀρκεῖ νὰ δηλώσῃ τοῦτο. Εἶνε πάντες ἀνεξικρέτως ιδρυμένοι ἐπὶ τῶν κυριωτέρων ὕψωμάτων τῆς νήσου ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ Δ. καθ' ὅλον τὸ μήκος αὐτῆς· κεῖνται δὲ πρὸς ἀλλήλους ἐν τοιαύτῃ θέσει, ὥστε ὁ ἱστάμενος ἐφ' ἑνὸς τούτων ἔχει πάντοτε μακρὰν πρὸς τὰ δεξιὰ τὴν θέαν ἑτέρου πύργου, ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰ ἀριστερά, οὕτως ὥστε ἀποτελεῖται μακρὰ σειρὰ ἢ ἄλυσις πύργων, δι' ὧν, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου τῆς νήσου μέχρι τοῦ ἑτέρου, ὡς διὰ τηλεγράφου ὑδύναντο διὰ σημείων νὰ συνεννοῶνται οἱ κάτοχοι.

Καὶ τοιοῦτοι μὲν οἱ ἐν Σίφνῳ περὶ ὧν καὶ ἄλλοτε διὰ πλατυτέρων τὰ θέοντα ἐκτεθήσονται, περὶ μόνων αὐτῶν ἐσομένου τοῦ λόγου.

Ἄλλο δ' ὁμοιότατον κτίσμα ἐν Ἀνδρῶ, ἐκτὸς τοῦ πύργου, θς ὑπάρκειται ἡμῖν, σωζόμενον ἐν εὐτελέσιν ἐρειπίοις ὡς πολλοὶ τῆς Σίφνου πύργοι, συντελοῦν καὶ τοῦτο ἄγχι πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν, εἶνε ὁ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπὸ Γχυρείου εἰς Μπατσὶ κατὰ τὴν θέσιν *Εὐλοκαρύδα* σωζόμενος πύργος κατὰ μέρος μόνον τῶν κατωτάτων δόμων αὐτοῦ. Εἶνε ὁ τοξοειδὲς ἐκεῖνος τοῖχος ὃν ἐν ταῖς αἰμασιαῖς κατκλέγει ὁ κ. Μηλιεράκης (σ. 114) ἢ ἐν τοῖς *στηρίγμασιν ὁδῶν* ἀνγράφει. Δυστυχῶς τοῦ ὅλου κτιρίου σώζονται μόνον οἱ τρεῖς κατώτατοι δόμοι καὶ οὗτοι οὐχὶ πλήρεις ἀλλὰ κατὰ μέρος μόνον, ἄληθως ὡς τοῖχος ἀπλοῦς τοῦ ἄγραυ ἐν ᾧ εὗρηνται μακρόθεν φαινόμενοι. Τὸ κτίριον τοῦτο δεικνύει, ὡς καὶ ἄλλου ὁμοίου κατὰ τὰ ΒΑ. τῆς νήσου λείψανον, ὅτι δὲν ἦτο μοναδικὸς εἰς τὸ εἶδος τοῦ ὁ τοῦ ἁγίου Πέτρου, κατ' ἀκολουθίαν δ' ὅτι καὶ εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐκείνοις καὶ οὗτος ἀνγκτέος.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε οὕτως ἀνχλελυμένως εἰρημένων σαφῶς κατὰδῆλον γίγνεται, ὅτι ὁ θεωρούμενος ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς πύργος, ὁ πύργος τοῦ ἁγίου Πέτρου, εἶνε καθαρὸν Μεσαιωνικὸν κτίριον, ὅποῖα καὶ τὰ ἐν Σίφνῳ. Λέγοντες δὲ πύργον πρέπει νὰ διχαστέλλωμεν τοῦτον τῶν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὀνομασίαν φερομένων ἄλλων οἰκοδομῶν, περὶ ὧν ἐλέχθη ἤδη προηγουμένως, αἵτινες φέρουσι μὲν τὸ αὐτὸ ὄνομα διάφοροι δ' ὅλως τὴν κατασκευὴν τυγχάνουσιν εἰς διαφόρους ἐκείνου χρόνους τὴν καταγωγὴν ἀναγράφουσαι.

Ἵνα δὲ περιληπτικώτερον καὶ δι' ἑνὸς, ὡς εἶπεῖν, βλέμματος ἔχη τις πᾶν τὸ πρὸ τούτου εἰς τοὺς χρόνους τοῦ πύργου ἀποβλέπον παρατίθεσθαι τοὺς λόγους ἐντεῦθα ἐξῆς καὶ μᾶλλον διακεκριμένως τοὺς ἐν τοῖς ἄνω ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις ἐγκατεσκευασμένους.

Ἐθεώρησα λοιπὸν ἀρκούντως δεικτικὸν τῆς μεσαιωνικῆς καταγωγῆς πρῶτον καὶ κύριον τὴν οὕτω καλὴν διατήρησιν εἰς ὕψος, ἔπειτα τὴν κατασκευὴν τῶν τοίχων ἐν ὅλῳ, μεθ' ὅλην τὴν σπουδὴν ἥτις δεικνύεται εἰς

ἀναγωγὴν τοῦ τρόπου τῆς οἰκοδομῆς εἰς τὴν Πελασγικὴν τέχνην, ἥς λίαν ἀφίσταται, ἢ μᾶλλον πρὸς ἣν οὐδὲ ιδέα συγκρίσεως δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Κατὰ τοσοῦτῳ δὲ μᾶλλον ἐπιμένω εἰς τὸ τῆς οἰκοδομικῆς καθ' ὅσον σαφῶς ἀντιφάσκων ἐαυτῷ παρουσιάζεται ὁ τῶναντία δοξάζων, παραδεχόμενος μὲν Πελασγικὴν τὴν τέχνην, ταυτοχρόνως δὲ ἀναγκάζομενος κατωτέρω ἐν τῇ περιγραφῇ νὰ ἀναγράψῃ χαρακτηριστικὰ τῇ Πελασγικῇ οἰκοδομικῇ προσήκοντα, ὡς ἐδείχθη. Ἄλλος λόγος ἀνεγράφη ἤδη ἡ τομὴ τῶν λίθων ἢ κατὰ τὰ πλάγια, ἣτις οὐδόλως ἀρμόζει εἰς οἰκοδομικὴν Ἑλληνικὴν. Ἐπειτα αἱ ἐκτέρωθεν τῆς θύρας στεναὶ θυαίδαι ἀπεδείχθη ὅτι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ εἶνε φωταγωγοὶ καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ πᾶσαι αἱ ὁμοίως κατασκευασμέναι τοιαῦται, ἀλλ' ὅτι πρὸς ἄμυναν εἶχον σχηματισθῇ οὕτως ὅπως καὶ ἐπὶ πολλῶν καὶ ἄλλων φρουρίων εὗρηται. Τούτου δοθέντος βεβαίως φανερόν γίγνεται ὅτι οὔτε τοξόται οὔτε ἀκοντισταὶ ἠδύναντο ἐκείθεν νὰ πομάχωνται καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου πολὺ μικρὰν τῶν χρόνων καθ' οὓς καίται ἡ χρῆσις τοιούτων ὅπλων πρέπει νὰ τεθῶσιν οἱ τοῦ πύργου. Ὅμοίως ἡ κατασκευὴ τῆς θύρας καὶ καθ' ὅλου καὶ κατὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ ὑπερθύρου, ὅπερ, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἐγένετο οὕτως ἵνα δοθῇ κατάλληλον μέσον ἀναβάσεως, δὲν φαίνεται ἔργον ἑλληνικόν. Καὶ ἡ ἐσωτερικὴ περιχύσις τῶν μεγάλων ὀγκολίθων τοῦ πύργου ὑπὸ τῶν μικρότερων τῶν καλῶς καὶ τούτων ἐξαιργασμένων, προστίθεται τοῖς ἄνω ὡς λόγος ἱκανῶς ἰσχυρῶς διὰ τὴν διάφευσιν τῆς ιδέας ὅτι τὸ κτίριον εἶνε ἀρχαῖον ἑλληνικόν. Καὶ καθ' ὅλου ἡ τε ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ ὄψις τοῦ Πύργου, τὸ σχῆμα μάλιστα αὐτοῦ καὶ ἡ θέσις οὐδὲν ἄλλο δεικνύουσιν, ἢ ὅτι προέρχεται ἐκ χρόνων, καθ' οὓς οἱ κάτοχοι τῶν νήσων ἠσφάλιζον τὰς ἐαυτῶν κτήσεις δι' ἐποπτείας ἰσχυρᾶς ἀπὸ σημείων ὀχυρῶν, οἷα ἦσαν τὰ ὅμοια τῷ Πύργῳ τούτῳ κατασκευάσματα. Ἡ θέσις, ἐφ' ἧς τὸ κτίριον, οὐδὲν ἀρχαιότητος λείψανον διχσώζει, ὥστε νὰ δυνήτῃ τις ἐκ τούτου τοῦλάχιστον νὰ ὑποπτεύσῃ σχέσιν τοῦ κτίσματος πρὸς χρόνους ἀρχαίους. Τὸ δὲ λεγόμενον καὶ εἰς τοιούτους χρόνους ἀναφερόμενον, ὅτι δηλ. ἐχρησίμευσεν οὗτος καὶ τὰ ὅμοια τούτῳ κτίρια εἰς ἀσφαλισμὸν ἐν αὐτοῖς τῶν κατοίκων τῶν πέριξ ἐν καιρῷ κινδύνου, εἰς χρόνους οἷους ὠρίσαμεν μᾶλλον ἀρμόζον, ὡς εἰς ἔτι ἀρκούντως ἰσχυρὸς λόγος τῆς κατὰ χρόνους τοποθετήσεως τοῦ κτιρίου προσέρχεται ἡμῖν.

Ἡ δὲ παραβολὴ τοῦ κτιρίου τούτου πρὸς τὰ ἀναμφιβόλως μεσαιωνικὰ ἐπὶ τῆς Σίφνου κατασκευάσματα τί ἄλλο δεικνύουσιν ἢ ὅτι καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ ταῦτα κάκεινο ἰδρύθησαν καὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς πού χρόνους;

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις πῶς οἱ παλαιότεροι τῶν περιηγητῶν οἱ φιλοτιμούμενοι νὰ ἀναγράψωσι τὰ ἀρχαῖα σημεῖα ἐπὶ τῶν νήσων δὲν ἀναφέρουσι καὶ τούτους ἐν ταῖς ἀρχαίοις κτιρίοις ἐὰν ἐθεωροῦντο καὶ τότε τοιαῦτα; τοῦτο

νομίζω, εἶνε μία ἐκ τῶν σπουδαιότερων ἐνδείξεων, ὡς εὐριτκομένων τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, ὡς ἐκ τῶν χρόνων, ἐν οἷς ἔζων, νὰ διακρίνωσι σαφῶς τὰ πηλικιότερα κτίρια, μὴ μνημονεύσωσι δὲ τῶν νεωτέρων ὡς γνωπτῶν καὶ κοινοτέρων.

Ἡδύναντό τις ἴσως ἐνταῦθα νὰ συμβουλευθῇ τὴν γνώμην νεωτέρων περιηγητῶν· ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ παρὰ τούτοις οὐδεμίαν συμφωνίαν δυστυχῶς. Καὶ οὗτοι οὐ μόνον ἀλλήλοις οὐ τὰντὰ δοξάζουσιν ἀλλὰ παλλάκις καὶ αὐτοὶ ἐκυτοῖς ἀντιδοξοῦσιν. Ὁ Ross π. χ. ἀναφέρει ἐν τῇ περιηγήσει τοῦ ἀπλῶς ἀρχαίου τὸν Πύργον, χωρὶς ὅμως νὰ δεικνύεται καὶ ὁ λόγος τῆς εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἀναγωγῆς. Ὁ δὲ Fiedler, ὁ περισσύτερον ἐπὶ τῶν νήσων διηκτρίψας, περὶ τοῦ Πύργου τοῦ ἁγίου Πέτρου ῥητῶς λέγει (T. II. σ. 235—236) ὅτι: «wohl der byzantiner Zeit angehört». Παρ' αὐτοῦ δ' ἐσχεδιάσθη ἡ περὶ τοῦ Πύργου ἐνταῦθα εἰκὼν.

Πύργος τοῦ ἁγίου Πέτρου ἐν Ἀνδρῶ

Λόγου δὲ γιγνομένου (132 σ.) περὶ τινος θέσεως ὅπου φρίνονται ἔχνη συν-
οικισμοῦ ἐπὶ τῆς Σίρνου, ἀποδίδωσι ταῦτα τοῖς Ἑνετοῖς, δύο δὲ πύργους,
ἐγγὺς ἐκεῖ κατεστραμμένους τότε ἀποδίδωσιν εἰς ἐνετικὰς οἰκογενεῖας τοῦ
Κοζαδίνου καὶ Ἀκαρόνιχ. Ὁ αὐτὸς ὅμως οὗτος (ἐν σ. 134) προκειμένου
περὶ ὁμοιοτάτου τούτοις πύργου, ὃν ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, τοῦ παρὰ τὰ
Ἐξάμπελα, λέγει τοῦτον ἀρχαίον ἐλληνικόν, ἀδικυφορῶν πρὸς τὰ πρότε-
ρον εἰρημένον. Ἐκ τούτου κατὰφαίνεται ὅτι εἴτε ἐνεκα βραχείας διαμονῆς
καὶ ἐλλείψεως χρόνου εἰς ἐξέτασιν τελείαν, εἴτε ἐνεκα ἄλλων εἰδικῶν

ἐρευνῶν καὶ ἀσχολιῶν τῶν ἐκάστοτε περιηγουμένων τὰς νήσους δὲν ἐξηκριβώθησαν πολλὰ τούτων σημεῖα ἀδιαφόρως καὶ ἄνευ τῆς δεούσης βεβαιότητος πολλάκις ἀνκφερόμενα. Διὸ μεγάλη προσοχὴ ἀναγκαστικὴ ὑπάρχει περὶ τε τὴν ἐξέτασιν αὐτῶν καθ' ἑαυτὰ τῶν πραγμάτων καὶ περὶ τὴν χρῆσιν τῶν μαρτυριῶν τῶν ξένων περιηγητῶν, οἷς εὐγνωμονοῦντες διὰ τοὺς κόπους οὓς κατέβαλον εἰς συλλογὴν ὧσων συνέλεξαν δὲν εἵμεθα βεβαίως ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν ἀδυσκάνιστως καὶ τὰς γνώμας αὐτῶν δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι τυγχάνουσι ξένοι, αὐδὲ πρέπει νὰ δεσμευώμεθα ὑφ' οἰκισθήποτε ἐκφράσεως αὐτῶν, ἀφ' οὗ δὲ ἡμεῖς ἔχομεν τὸ πλεονέκτημα νὰ μὴ λεγώμεθα ξένοι, νὰ ἀναστρεφώμεθα ἐν αὐτοῖς τοῖς πράγμασι καὶ ὑπὸ πολλὰς ταῦτα ὄψεις νὰ δυνώμεθα νὰ ἐξετάσωμεν.

* Ταῦτα ἐθεώρησα καλὸν νὰ σημειώσω ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ὑπ' ἐξέτασιν πύργον, ὁρμηθεὶς εἰς τοῦτο ἐκ τῆς ἐπισκέψεως καὶ ἐξετάσεως αὐτοῦ, πλείω ἴσως τοῦ δέοντος, ἀλλ' ἀπαιτούμενα ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς ἐρεῦνης, εἰς κατὰδειξιν τοῦ ἀληθοῦς ὑφ' ὅλας τὰς ὄψεις. Ἐπὶ δὲ τοῦ χαρακτηρητισμοῦ τῶν κτιρίων τῶν συγχρόνων τούτῳ ἠδύναντο νὰ προστεθῶσιν ἴσως καὶ ἄλλοι τινὲς ὁρισμοί, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐξαγόμενοι, πλὴν ἐπειδὴ αὗτοι διαφεύγουσι πλεόν τὰ ὅρια τοῦ πικρόντος λόγου ἔστωσαν ἡμῖν δι' ἐκτενέστεραν περὶ τῶν ἐπὶ τινων νήσων κτιρίων ζήτησιν.

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 19 Ὀκτωβρίου 1881.

Ἰάκ. Χ. Δραγάτης

ΤΟ ΠΑΓΩΤΟΝ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἡ ΚΑΙΚΙΛΙΑ ΡΟΥΖ ΔΕ-ΛΑΜΑΝΔΑ

Ἡ Καικιλία, — ἦν ὁ πατήρ τῆς ὠνόμαζε μίς Σίλλαν, ἐπὶ τὸ ἀγγλικώτερον — ἦτο νεῦνις τοῦ συρμοῦ, ἱονη, κατὰ τὸ ἐπίθετον τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης. Θὰ ἦτο πρότυπον καλλονῆς εἴαν δὲν εἶχεν ἐρυθρὰν τὴν κόμην, ὡς ὁ πατήρ τῆς, τὸν ὁποῖον ἴσως διὰ τοῦτο ἐμίσει. Οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ θαυμασταὶ τῆς τῇ ἀπέδιδον τὴν κόμην τῆς Ἀφροδίτης, τῆς Ἥους, τῆς Λουκρητίας Βοργίας, καὶ ὠνόμαζον αὐτὴν τὸ χρυσοῦν δέρας παρομοιάζοντες πρὸς τὴν Βερενίκην, ἥς τὴν κόμην κατέταξαν μετὰ τῶν ἀστέρων. Μάτην ἡ Καικιλία εὗρισκε τὴν κόμην τῆς φρικώδη. Τούτου τοῦ ἐλαττώματος ἐξ-

* Ἰδ. σελ. 816.